

dicibus idem fere ordo servatur atque in editis, nisi quod in Gandavensi monasterii Sancti Petri hæc epistolarum compilatio dividitur in tres partes: quarum prima continet epistolas centum; altera, epistolas sexaginta quatuor supra centum; tertia epistolas septuaginta sex; quarum penultima est Bernardi ad Rogonem de Abbatis-Villa; ultima Joannis Casæ-Marii ad Bernardum. Et fortasse in nullo alio codice plures simul habentur Bernardi epistolæ, quam in isto Gandavensi; quo codice, vel certe simili, usus est Willermus Tornacensis monachus in suo Bernardino superius laudato, ubi epistolas ex prima, secunda, et tertia parte adducit. Cæterum in codice Vallis-Claræ ordinis Cisterciensis exstant epistolæ trecentæ septem; in Auræ-Vallensi, trecentæ sex, utrobique postrema ad Arnoldum abbatem, quæ certe Bernardi extrema est. Primam illam haud dubie collectionem ad se mitti petebat Joannes Saresberiensis in epistola nonagesima sexta, ad Petrum Cellensem: cui in epistola sequenti « pro epistolis beati Bernardi » gratias agit.

XVIII. Jam vero ut de epistolarum accessione in hac editione facta (quod postremo loco tractandum erat) agamus, præmittendum est, in prima Bernardinarum epistolarum editione Bruxellensi anni 1481, atque in Parisiensi anni 1494, exhiberi trecentas decem epistolas, quarum antepenultima est ad Arnoldum Carnutensem abbatem; penultima ad fratres Hibernienses, in obitu sancti Malachiæ episcopi, ultima ad Guidonem abbatem Arremarensis. In editione vero anni 1520 per duos Claræ-Vallenses monachos, ut diximus, adornata, exstant epistolæ omnino trecentæ quinquaginta et una, quarum extrema est ad Hugonem novitium, postea Bonæ-Vallis abbatem. At epistola ad Arnoldum trecentesima decima est; epistola vero ad Hibernienses trecentesima undecima. Hujus discriminis ratio est, quod in priori illa editione desunt epistolæ duæ, nempe epistola octogésima quarta, quæ est secunda ad Simonem abbatem Sancti-Nicolai; et epistola centesima quadragésima septima, ad Petrum abbatem Cluniacensem. Judocus Clitoveus in sua editione anni 1515 et in consequentibus habet epistolas tantum trecentas quinquaginta, ommissa epistola ad Hugonem novitium, quæ in editione Basileensi anni 1552 ab Antonio Marcellino restituta fuit, uti et in sequentibus usque ad Joannem Picardum. Is epistolas septemdecim jam vulgatis adjecit, sed absque ordine dispositas; quarum duas extra ordinem editis præmisit ex codice Pithæano, cæteras longo post vulgatas intervallo protulit ex bibliotheca sua Victorina. Detrahit itaque quibusdam epistolis perperam repetitis, Horstius vulgatum earum numerum redegit ad trecentas sexaginta sex, quibus duas ex Bernardo Brito spurias, et ex codicibus Anglicanis septemdecim genuinas addidit, una cum epistola Fastredi abbatis coronidis loco adjecta, quæ numerum trecentarum octoginta sex absolvebat. Denique in priori nostra editione epistolæ undecim additæ sunt; et in hac novissima epistolarum numerus ad quadragintas octoginta duas accrevit, tum ex viginti octo Bernardi epistolis recens in Germania repertis, et Appendicis instar Horstio Coloniae adjectis; tum ex quibusdam alibi inventis, tum denique ex aliis, sive ad Bernardum, sive in Bernardi causa scriptis, quæ ad Bernardinas illustrandas necessariae visæ fuerunt. Omnes porro istas epistolas redigimus in tres classes quarum prima quæ prior est epistolas trecentas et decem exhibet, antiquum ac vulgatum retinet ordinem; secunda, ad epistolam quadringentesimam quinquagesimam quartam reliquas Bernardi genuinas epistolas; tertia dubias, spurias et alienas complectitur. Hæc fere sunt quæ in primi tomi recognitione præstitimus; cætera diligens Lector facile observabit. Reliquis tomis singulis præfixa est sua præfatio, in qua quid in unoquoque præstitum sit, abunde docetur.

XIX. Postremo quæ Bernardi opera in variis bibliothecis delitescere causatus est Horstius, ea non esse Bernardi jam olim observavimus. Quippe liber in Hexameron, est Arnoldi abbatis Bonæ-Vallis in agro Carnutensi; Commentarius in psalmos penitentiales, Innocentii III; Expositio in psalmum *Afferte*, Richardi Victorini; alia in psalmum quinquagesimum, Urbani; Commentarius in Pauli Epistolas, Bernardi Clavonensis Augustiniani, teste Possevino. Commentarius in Apocalypsim a Caramuele falso tributus Bernardo est: qui commentarius cum quædam Bernardi opuscula in codice subsequeretur sub titulo « cujusdam, » Caramuel legit « ejusdem » atque hunc Bernardo, uti et præcedentia ascripsit. Sane nulla superesse Bernardi opuscula, saltem alicujus momenti, haud edita existimo, præter nonnullas epistolas, quæ hactenus desiderantur. Sunt autem sequentes, videlicet: Epistola una ad Hugonem Pontiniaci abbatem, ut patet ex epistola trigesima tertia, ad eundem, n. 1; epistolæ duæ ad Innocentium II, adversus Petrum Bisuntinum, ex epistola centesima nonagesima octava. Una item ad eundem pro Petro Pisanò, ex fine epistolæ ducentesimæ decimæ tertiæ. Plures item ad eundem pro introductione Præmonstratensium in Viridunense monasterium Sancti Pauli, ex epistola ducentesima quinquagesima tertia n. 1. Una ad Ansellum subdiaconum Trecentensem indicatur in epistola ducentesima tertia, ad Attonem. Una excusatoria ad Sugerium, in epistola ducentesima vigesima tertia, ad Joslenum, n. 1. Duæ ad Joannem de Buzaio, in epistola ducentesima trigesima tertia, ad eundem. Una ad Eugenium III, in gratiam episcopi Clari-Montis, ex fine epistolæ ducentesimæ octogésimæ quartæ, ad ipsum Eugenium. Item altera ad eundem Eugenium pro Ecclesia Tornacensi, ex Herimanno monacho Tornacensi, n. 115 (10). Una encyclica contra duella, ad Remensem et Senonensem archiepiscopos, ad episcopos Suessionensem et Autissiodorensem, et ad Theobaldum et Radulfum comites, ex epistola alias trecentesima quinquagesima octava, nunc trecentesima septuagesima

(10) Vide *Spicilegii* tomum II, pag. 483.

sista. Ad hæc Petrus Venerabilis in quadam epistola, quæ modo inter Bernardinas exstat ordine trecentésima octogésima octava, refert fragmentum cujusdam sancti doctoris epistolæ pro Anglico quodam abbate in hæc verba, n. 4, « Quasi subversum sit judicium. » etc. quæ quidem in nullis Bernardi litteris legere memini.

XX. Meminit etiam Ordericus Vitalis unius Bernardi epistolæ ad Natalem abbatem Resbacensem pro Uticensibus monachis, qui S. Ebrulfi reliquias petebant, Guarino, eorum, abbate imprimis id curante, et postulante a Natali abbate. « Gaufridus Claras-Valles se ire velle intimavit: et si secum ire vellet annuit. Ambo itaque cum suis famulis Claras-Valles abierunt: benigne a fratribus illius cœnobii suscepti sunt, qui Regulam sancti Benedicti omnino ad litteram observare satagunt. Domnum vero Bernardum, illius monasterii patrem, quæsierunt: cum eo locuti sunt, et plurima siscitantes, magnam in eodem sapientiam invenerunt. De sanctis enim Scripturis luculenter tractavit, et votis eorum et interrogationibus satisfacit. Causam quoque Uticensem ut audivit, Guarinum abbatem benigne adjuvit, litterasque exhortatorias Resbacensi conventui destinavit. Guarinus ergo abbas epistolam venerabilis Bernardi protulit, quam Resbacensis conventus libenter suscepit, et audita libentius complere decrevit. » Ita Ordericus in libro sexto.

XXI. Præterea Ademarum Ecolismensis monachus in Chronico, ubi de origine Carthusiensium agit « Hic ordo, inquit, teste Bernardo, inter omnes ecclesiasticos ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis. Unde ipse vocat eum speciosissimam columnam Ecclesiæ: » quod in editis non invenitur.

XXII. Denique Joannes Picardus, ex Joanne Mauburno in tractatu de Habitu canonicorum regularium laudat quamdam epistolam ad Fulconem, ex qua hæc verba Mauburnus delbat: « Non comperies nigras aut griseas a collo dependentes; sed alias a muliereulis mutuantur a collo dependentes, rubricatas murium pelles: » quasi hæc verba ex quadam epistola nondum edita referantur. Verum ad sensum exstant in epistola secunda ad Fulconem, n. 11. Item quæ idem Picardus ex eodem Mauburno tanquam haud vulgata refert de dotibus cardinalis, hæc habentur in libro quarto de Consideratione, n. 12. Hæc sunt quæ de hac epistolarum editione præmittere visum est operæ pretium.

§ II. — De Bernardi sanctitate, doctrina, et auctoritate in Ecclesia.

XXIII. Antequam ulterius procedamus, juvat expendere duos, qui Bernardo tribui solent, titulos, nempe quod sit inter doctores mellifluus, atque ultimus inter Patres, sed primis certe non impar. Doctoris nomen Ecclesia his tribuit, quorum doctrina publico ipsius suffragio approbata est, maxime ubi sanctitatis concentus accedit. Patres vocat eos, quos sanctitas, doctrina, et antiquitas commendat; doctrina, inquam, Scripturæ et traditioni potius, quam rationibus philosophicis inhærens, itaque doctores appellari possunt statim a morte viri sancti doctrina illustres: Patres vero non nisi quos recepta jamdudum auctoritas venerabiles fecit, et modus tractandi res, a philosophica ratione alienus. Utrumque elogium merito sortitus est Bernardus. Et primum quidem in ipsa ejus canonizatione eidem tribuit Alexander III in missa, quam de eo tunc celebravit, dicto Evangelio, quod solis doctoribus sanctis assignatur ex Matthæi capite quinto *Vos estis sal terræ* (Math. v). Diserte vero Innocentius III idem elogium confirmavit in Collecta a se composita, in qua « beatus Bernardus abbas et doctor egregius » appellatur. Melliflui adjectivum, quod recentius est, sancto doctori asseruit Theophilus Raynaudus libello singulari, qui Apis Gallicana inscribitur. Primi inter editores hoc epitheton in fronte apposuerunt, Lugdunensis quidem anno 1508, tum Judocus Clitoveus anno 1515, atque etiam duo illi monachi Claræ-Vallenses jam superius laudati; idemque ab aliis subinde postea neglectum restituit Horstius. Verum inter elogia illud referre præstat: cum nudum Sancti Bernardi nomen satis ipsius operum titulum commendat, quod auctoris implet elogium. Sane si quod aliud epitheton Bernardo convenit, maxime Θεοδιδάκτου, ab aliis editoribus eidem tributum: propterea quod doctrina non tam humanis viribus acquisita, quam coelitus infusa præditus fuisse videatur.

XXIV. Quanquam ei non defuit labor et industria in legendis versandisque auctoribus, non modo sacris sed etiam profanis, ut ex horum verbis subinde adductis manifestum est. Verum haud dubie in sæculo hæc didicerat juvenis, quæ etiam seni in memoriam aliquando recurrebant. At rebus theologicis accurate operam dederat monachus: quarum rerum cognitio quam profunda et sublimis in eo esset, docent imprimis sermones duo in Cantica, nempe octogésimus et octogésimus primus, ubi de imagine Dei, quæ in Verbo et in anima est, et de simplicitate Dei tam alte et apte disserit, ut nemo melius ante vel post eum. Idem etiam dicendum de Christi pro nobis patientis satisfactione, quæ miro sane modo in epistola centesima nonagesima ad Innocentium explicatur. Ad hæc quid in canonum scientia eximius ejus de Consideratione libris comparari potest? Hinc confirmatur istud Leonis Magni effatum; « Verus recti amor in semetipso habet et apostolicas auctoritates, et canonicas sanctiones. » Denique doctor sanctus quantum id Scripturæ sacræ lectione versatus fuerit, ubique clamant ejus scripta, « quæ nihil aliud quam centones divinatorum voluminum, » ut Sixti Senensis verbis utar, dici possunt; quippe undecunquæ Veteris ac

Novi Testamenti sententiis ita distincta, ceu gemmeis emblematis, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur: » Qui quidem scribendi modus sicut in quovis argumento promiscue usurpari non decet; ita in rebus sacris non debet improbari. Huc enim adduci potest quod Petrus apostolus ait: *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (I Petr. iv) Quod vero Bernardus quosdam Scripturæ locos in sensum improprium ac minime litteralem quandoque detorquet, adeo ut ludere potius in verbis, quam verba ipsa exponere videatur; id sane ea ratione excusare licet, quod in Scriptura multiplicem sensum, qui ad mores informandos conducat, accomode erui posse crediderit vir sanctus, præsertim ubi non de fide agitur, sed de pio quodam argumento exornando, ad excitandam scilicet auditorum attentionem ac delectationem.

XXV. Jam vero sanctissimum virum non tantum in Scripturæ sacræ, sed etiam in sanctorum Patrum lectione apprime, quantum ferebant variæ ipsius occupationes, versatum fuisse, nemo inficiabitur, qui ejus scripta diligenter lectitarit. Nam et Patres aliquando, eorumque sententiæ in his laudantur, et doctrina eorum per omnia ejus opera respersa est. Unde cum « quercus et fagos » se magistros habuisse dicit (14), id eo modo interpretandum est, quem cardinalibus ipse suggerit in libro quarto de Consideratione, n. 12, nempe « in omni re orationi plus fidendum, quam propriæ industriæ vel labori, » quod Bernardo re quidem vera Gaufridus aptavit (12). Cæterum quantum ex lectione Patrum, præsertim sancti Augustini, profecerit, probat imprimis liber de Gratia et Libero Arbitrio, quod Augustinianæ doctrinæ eruditum quoddam summarium est. Ambrosium Augustino adjungit in epistola seu opusculo undecimo, ad Hugonem Victorium; additque, ab his duabus Ecclésiæ columnis non facile se avelli. Athanasium item laudat in opusculo decimo, contra Petrum Abaelardum; aliquando etiam Gregarium Magnum. Denique in clausula homiliarum de Laudibus Virginis, multa a Patribus accepisse se fatetur. Mirum vero est, hominem sanctum, et morbis et infirmitatibus obnoxium, tot curis distractum, negotiisque non modo domesticis (quæ sane nec levia, nec pauca erant in tam numeroso monachorum cœtu), sed maxime publicis interpellatum, parem fuisse, aut tot libris legendis, aut tam disertis eruditisque scriptis elaborandis: adeo ut præter naturale ingenium, quod in eo excellentissimum et sublimissimum erat, divinam quamdam ipsi loquenti, agenti, docenti ac scribenti sapientiam adfuisse nemo dubitare possit. Unde « confessus est aliquando, » ait Gaufridus. « sibi meditantem vel orantem sacram omnem, velut sub se positam et expositam, apparuisse Scripturam (13). » Etsi vero fateri solitus erat, se melius Scripturarum sensum assequi « in primæ originis suæ fontes quam in decurrentibus expositionum rivis; sanctos tamen et orthodoxos earum expositores humiliter legens, nequaquam eorum sensibus suis sensus æquabat, sed subjiciebat formandos: et vestigiis eorum fideliter inhærens, sæpe de fonte, unde illi hauserant, et ipse bibebat (14). » Hæc sancti doctoris erga sanctos Patres reverentia passim elucet in ejus scriptis, ut in epistola nonagesima octava, n. 1, sermone quinto in Cantica, n. 6, et alibi. Ad eos porro legendos otium ipsi concessit diutina illa infirmitas quæ primis præfecturæ suæ annis ipsum a cœtu fratrum abesse, et quasi privatum seorsim in monasterio degere coegit, primo quidem « ex præcepto » Guillelmi « episcopi » Catalaunensis, et abbatum « sui ordinis, testante altero Guillelmo abbate; deinde vero ex vi ingravescentis infirmitatis (15). Vidit illum Guillelmus abbas « feriatum ab omni sollicitudine domus, tam interiori quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et quasi in deliciis paradisi exsultantem. » Tunc vir sanctus dissevit illi de Cantico canticorum, uti fusius ille prosequitur. Accessit Bernardo convalescenti ad impetrandam in sacra studia feriacionem procuratio Girardi germani sui, qui ejus vices in monasterio ita supplebat, ut Bernardus sermone vigesimo sexto in Cantica ei ascribat spiritualium studiorum suorum profectum. Hæc vero studia erant orare, legere, scribere, meditari, et similia, ex sermone quinquagesimo primo in Cantica, n. 3. Sic beatus Pater vixit per annos quindecim, id est a condito monasterio Claræ-Vallensi, ad schisma Petri Leonis: quo tempore magnis arduisque rebus adhibitus, talis demum evasit, qualem postea tota Europa, ne dicam orbis universus, admirata est.

XXVI. Non immerito itaque magnus ille Nicolaus Faber, Ludovici Justi præceptor, teste Francisco Balbo in ejus Vita, cum Patres omnes summopere venerari solitus erat, tum maxime divum Augustinum, cujus lectioni assidue inhærebat, et ex recentioribus divum Bernardum, quem ultimum Patrum nominabat. Et certe hoc elogium nullus veterum melius meruerit secundum Augustinum, quam Bernardus, nullus ita post eum: cum nulli aut sanctitas miraculis et factis illustrior, aut doctrina purior, traditionisve tenacior, aut dicendi scribendive modus divini, aut denique major fuerit auctoritas. « Cujus enim, » ut Guillelmi verbis utar, « voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timebant, ut videatur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis: *Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes* (Luc. x), etc. Porro inter spirituales... longe ei alia auctoritas erat. Sicut

(11) *Vitæ* libro I, n. 23.(12) *Ibid.*, libro III, n. 1.(13) *Ibid.*, n. 7.(14) *Ibid.*, libro I, n. 24.(15) *Ibid.*, nn. 33, 40.

enim dicitur per prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminabat capiti eorum, *stabant, et submittebant alas suas* (Ezech. i): « sic hodie, » inquit, « ubique terrarum spirituales quique, loquente eo seu tractante, stant cedendo pœcedenti, et sensibus ejus vel intelligentiis submittant sensus vel intelligentias suas. Testantur hoc scripta ejus (16), » etc. Merito proinde Cæsarius Heisterbacensis monachus ait tantam fuisse ejus auctoritatem, « ut per unius os Bernardi purpurati patres, reges, principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum, loquerentur (17) » Hæc sancti doctoris existimatio ad nostram usque ætatem propagata est, ut fidem faciunt illustrium virorum de eo testimonia, in quibus Bartholomæus a Martyribus, piissimus ille Bracarensis antistes, Bernardi cultor, et admirator, non inferiorem locum obtinere debet.

XXVII. Hanc porro auctoritatem cum multa ei viventi conciliabant, tum maxime eximia ejus in honoribus ipsis humilitas, quo nihil, ipsius Bernardi judicio, sublimius (18). Audi Ernaldum: « Plurima autem in eum probabilia et laude digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii mirantur miracula. Ego quidem, ait ille, his omnibus honorem defero: sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus; cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneretur consilia, et quasi generali legatione concessa, subjecisset ei gentes et regna; cum etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et verba confirmarentur miraculis: nunquam excessit, nunquam supra se in mirabilibus ambulavit: sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum; et cum esset omnium judicio summus, suo sibi judicio constitit infimus (19). » Quippe « vincebat sublimitatem nominis humilitas cordis: nec tantum poterat universus eum mundus erigere quantum se ipse dejicere solus (20). » Neque vero tanta sui demissio et abjectio profectum ejus apud alios minuebat, imo amplius augebat. « Nimirum quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari (21). »

XXVIII. Patris sanctitati ex æquo respondebat sanctimonia filiorum, quæ in patris etiam gloriam redundabat. Testis ipsa Romana curia, quæ Innocentium ad Claram-Vallem comitata est. « Flebant episcopi, flebat ipse summus pontifex; et omnes mirabantur congregationis illius gravitatem, quod in tam solemnium gaudio oculi omnium humi defixi, nusquam vagabunda curiositate circumferentur; sed complosis palpebris, ipsi neminem viderent, et ab omnibus viderentur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus quod cuperet. Nulla ibi suppellex eorum sollicitavit aspectum; nihil in oratorio, nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhiare ambitio, nec damnosa poterat esse fratribus hujusmodi præda, cum minui non posset asportata religio (22). » His columnis ac præsidiiis fulta erat Bernardi auctoritas, adeo ut « austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret: quasi de cœlo afferens inter homines miraculum quoddam conquistæ apud Deum plusquam humanæ puritatis (23). Porro sanctitatem illam ac puritatem attestabantur miracula, quæ adeo clara et illustra fuerunt, ut etiam ejus adversarii ea faterentur; tam crebra et frequentia, ut Bernardus ipse obstupesceret, apud Gaufridum (24).

XXIX. Non mirum proinde, si tantum potuit ejus auctoritas, primum quidem « circa resuscitandum, » ut Guillelmus loquitur, in monasterico ordine antiquæ religionis fervorem (25), » deinde, ex Gaufrido, « in Catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum furoribus comprimendis, in hæreticorum erroribus confutandis (26). » Quod tum ex ejus Vita, tum ex ejusdem scriptis, maxime ex epistolis manifestum est.

§ III. — De Bernardi profectu in emendandis moribus clericorum, monachorum, et laicorum.

XXX. Corruptos sui sæculi mores passim luget ac deplorat vir sanctus, maxime in Ecclesiæ ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit: adeo ut tota Ecclesiæ ac cleri, imprimis Gallicani, facies suis monitis ac sermonibus penitus immutata fuerit, et in antiquum decus restituta. Quippe Eugenium, virum sanctissimum, Romanæ sedi suppeditavit, atque in eo Romanos pontifices omnes ad rectam et legitimam suæ dignitatis administrationem erudit et accendit, libris editis de Consideratione, plane divinis. In episcopis Henricum Senonensem, Stephanum Parisiensem, aliosque permultos ab aulico vivendi genere ad mores episcopali ordine dignos revocavit: multos etiam e suis, in aliorum exemplum, episcopos protulit (27). Clericis omnibus salutaria monita dedit in sermone de Conversione, ad clericos. Quæ omnia si quis accurate videre cupit, legat librum sextum de Vita sancti Bernardi gallice edita, cujus, Vitæ tres libri posteriores ex ejus scriptis magna cum pietate et cum insigni delectu contexti sunt, De moribus et officio episcoporum legenda imprimis epistola quadragesima secunda ad Henricum Senonensem, quæ in Tractatum classem modo tomo secundo relata est. Merito itaque in libro de episcopis Virdunensibus dicitur

(16) *Vitæ* libro I, n. 70.(17) *De miraculis*, lib. xiv, cap. 17.(18) *Homilia* iv De laudibus Virginis, n. 9.(19) *Vitæ* libro II, n. 25.(20) *Ibid.*, libro III, n. 22.(21) *Ibid.*, n. 8.(22) *Vitæ* libro II, n. 6.(23) *Ibid.*, libro III, n. 21, et libro I, n. 28.(24) *Ibid.*, libro III, n. 20.

(25) Guillelmus, lib. I, n. 42.

(26) Gaufridus, lib. III, n. 12.

(27) *Vitæ* libro II, n. 49.

is esse Bernardus, « cuius conciliis regna Ecclesiæ Gallicanæ hodie, » inquit auctor, « innituntur (28). »

XXXI. Erat in eo mirifica dicendi gratia, « ut non posset ne ipsius quidem stilus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem. » Quippe « placabilem, et persuasibilem et eruditam linguam dederat ei Deus, ut sciret quem et quando deberet proferre sermonem; quibus videlicet consalatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret vel increpatio: ut nosse poterunt aliquatenus qui ejus legerint scripta, etsi longe minus ab eis, qui verba ejus sæpius audierunt (29). » Quod si ejus scripta legendo ita accendimur, quanto magis illi qui loquentem audiebant? Non itaque mirum, quod Deus tot et tanta, in sui temporis hominum salutem per eum operatus est.

XXXII. Quis vero explicet, quæ et quanta ab eodem patrata sint ad monastici instituti primigenium fervorem denuo suscitandum? Testantur hoc eximia ejus hac de re epistolæ ac descriptiones, liber de Præcepto et Dispensatione, apologia ad Guillelmum abbatem, variique sermones: in quibus monachos ad retinendum revocandumque veterum Patrum primum institutum animavit, id est, ad penitentiam labores, austeritates, modestiam et humilitatem, paupertatem, mundi contemptum, amorem solitudinis ac silentii, et ad continuum profectum: in quibus totius rei monasticæ cardinem versari intelligebat. Hinc non immerito Petrus Venerabilis in epistola, quæ est inter Bernardinas ducentesima vigesima nona, vocat eum, n. 30, « Lacteam fortemque columnam, cui innititur monastici ordinis ædificium: » ac « rutilum sidus, » quod « exemplo, verboque non solum monachis, sed et toti Latine Ecclesiæ suo tempore insigniter lucem donavit. »

XXXIII. Laurentius de Leodio in libro de Episcopis Viridunensibus, duos ordines, Cisterciensem et Præmonstratensem, comparat cum duobus cherubin propitiatorum obumbrantibus: « quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum ordinem, jam pene lapsum, ad primam apostolicæ vitæ normam reparavit. » Et « Cisterciensis quidem, per istud temporis, » inquit, « triennium, jam in ducentas circiter abbatias magni nominis, meriti, et numeri accrevit; et usque in Barbaros Sarmatas et extremos Scythas jam diffundi cœpit (30). » Tantum potuit Bernardi fama et opinio sanctitatis, ejusque discipulorum! Inde factum est, ut ordinis Cisterciensis; qui Bernardum alumnum habuit, quasi fundator habitus sit ipse Bernardus, ab ejusque monasterio Claræ-Vallensi dictus ordo Claræ-Vallensis suo tempore; imo postea et sancti Bernardi, etsi id vetuit Innocentius VIII in litteris unionis monasterii Claræ-Vallensis cum Cisterciensi. Hinc in litteris Alberonis episcopi Viridunensis apud Laurentium de Leodio mox laudatum, abbates Trium-Fontium et de Caladia dicuntur « de ordine Claræ-Vallensi (31); » et a Petro Cellensi « Cisterciensis sive Claræ-Vallis ordo » vocatur in libro primo, epistola vigesima quarta. Sic in epistola Samsonis Remensis antistitis, quæ est ordine quadringentesima trigesima quinta inter Bernardinas, ordinis Claræ-Vallensis mentio non semel habetur. Quanquam diei potest, ordinis Claræ-Vallensis nomine lineam tantum Claræ-Vallensem, non totum ordinem, sæpius designari.

XXXIV. Qualis ac quanta fuerit sive Cisterciensium, sive Claræ-Vallensium sub Bernardo districtio et rigiditas, non est necesse hoc loco exponere, quando id satis superque patet tum ex Bernardi litteris ac scriptis, tum ex ipsius Vita, maxime ex libro primo, cap. 5, ubi primi Claræ-Vallis incolæ Deo servisse memorantur « in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis ex hordeo, et vicia, et milio erat. » Ita Guillelmus testis oculatus Bernardo in epistola prima, ad Robertum, « olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua, » Cisterciensium deliciae perhibentur. Nec aliæ apud Fastredum in epistola sua inter Bernardinas. « Tanta in cibo parcimonia, » inquit Stephanus Tornacensis in epistola septuagesima secunda, « ut duobus tantum pulmentis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus hortus affert. Ipsi pisce tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud eos audiri solet, quam videri. » Plura videris apud eundem auctorem, et apud Petrum Cellensem. Perseveravit hic ordinis vigor non modo ad fidem sæculi duodecimi, quod patet ex Petri Ble-sensis epistola octogesima secunda, sed etiam ultra medium sæculum decimum tertium testante Jacobo a Vitriaco in Historiæ orientalis et occidentalis capite decimo tertio: « Carnes, » inquit, « nisi in gravi infirmitate non manducant. Piscibus, ovis, lacte, et caseo non vescuntur communiter. »

Eandem vitæ severitatem nos Galli etiam nunc reflouescere conspicimus in piissimis monachis beate Mariæ de Trapa, aliisque nonnullis eorum imitatoribus: qui vitæ suæ puritate, austeritate, solitudinis amore, silentio, labore, aliisque religiosis virtutibus, id factum possibile astruunt, quod de Bernardo, ejus que discipulis legebamur, nec fere credebamus.

XXXV. Subjungit idem Jacobus a Vitriaco in capite sequenti, feminarum sexum fragiliorem « a principio ordinis ad tantæ districtonis severitatem » aspirare ausum non fuisse; sed id demum in morem postea venisse. Verumtamen vivente ipso Bernardo non fuit omnino expers istius instituti femineus sexus. Id probat Hermannus Laudunensis monachus in libro tertio de Miraculis sanctæ Mariæ, cap. 17, ubi agit de Monasterio, Cisterciensium virginum ad Laudunum parthenone, a Bartholomæo episcopo constructo: in

(28) *Spicilegii* tomo XII, pag. 341.

(29) *Vitæ* libro III, n. 7.

(30) *Spicilegii* tomo XII, pag. 325.

(31) *Ibid.*, pag. 322.

quo sanctimoniales sub Guiburge abatissa, « depositis omnibus lineis indumentis atque pellicis, solis, tunicis laneis utebantur; et non solum nendo vel texendo, sed etiam in agris fodiendo, et cum securi et jigone silvam succisam exstirpando, spinas et vepres evellendo, manibus propriis assidue laborantes, cum silentio victum sibi quærebant, vitamque Claræ-Vallensium monachorum per omnia imitabantur. »

XXXVI. Longius progredieretur oratio, si quotquot Bernardus ad monasticam vitam pertraxit, illustriores utriusque sexus homines, quos scilicet novimus, in medium adduceremus: quales fuere Henricus, Ludovici VI Francorum regis filius, Ermengardis Britannicæ ducissa, Adalais Lotharingæ, et alii, aliæque innumeræ. Verum illud paulo minus prædicandum et mirandum, quod hominibus in sæculo remanentibus piissimam et rectissimam vivendi rationem persuasit. « Adhæsit ei præ omnibus quidem ex principibus comes Theobaldus, et se, et sua in subsidia Claræ-Vallis exposuit, et in manibus abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non dominum, ut obediret ad omnia, quæcunque domus illius infimi postulassent (32). » Quid tantus princeps, monente et hortante Bernardo, præstitit, tum in construendis, dotandis juvenisque monasteriis, tum in egenis sublevandis, tum denique in exercendo optimi principis officio, testis est Ernaldus abbas, ex quo præmissa retulimus: testes etiam Bernardi epistolæ de eodem. Theobaldi pium studium æmulabatur nobilis et illustris femina Beatrix, ut discimus ex epistola centesima decima octava. Denique, quantum Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus valuerit, exemplo est conversio Guillelmi Aquitanicæ ducis, quem ex pertinacissimo schismatico obsequentissimum et piissimum principem effecit (33). Ut paucis cum Gaufrido absolvam: « Quæ scelera non arguit? quæ odia non exstinxit? quæ scandala non compescuit? quæ schismata non resarcivit? quæ hæreses non confutavit (34)? » Verum hæc duo postrema, nempe quæ ad schismata et hæreses pertinent, peculiarem exigunt tractationem.

§ IV. — De schismate Anacleti per sanctam Bernardum compresso.

XXXVII. Etsi Baronius, aliique scriptores ecclesiastici, de schismate, post Honorii II obitum, anno 1130, Innocentium inter et Anacletum conflato, multa scribere; nonnulla tamen ampliori explicatione egent, quæ ex veterum monumentorum, lectione supplere conabimur, ad illustrandas Bernardi hoc de argumento epistolas; atque, ut ordine procedat oratio, primo quidem inquirendum, quales Gregorius de Sancto Angelo cardinalis, et Petrus Leonis (nam hæc Innocentii et Anacleti prima nomina erant) ante schisma fuerint. Deinde propius consideranda Innocentii electio, ejusque accidentia et conditiones, atque Anacleti oppositio. Postremo quid exinde consecutum sit, investigandum.

XXXVIII. Petrus Leonis, ex gente Leonina Romanus, ex monacho Cluniacensi creatus est primum (si Onuphrio credimus) a Paschali II, diaconus cardinalis tit. sanctorum Cosmæ et Damiani: dein a Callisto II, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Callisti, anno 1120. « Fuit hic Petrus, » uti ex Chronico Mauriniacensi discimus, « Petri filius, filii Leonis. Leo vero a Judaismo pascha, » id est transitum, « faciens ad Christum, a Leone baptizari, et ejus nomine meruit insigniri. » Leonem IX interpretare. « Hic vir, » scilicet Leo ex Judæis, « quia scientissimus erat, in curia Romana magnificus effectus, genuit filium nomine Petrum, magnæ famæ, magnæque potentie post futurum. Ea tempestate inter regem Teutonorum, qui ex successione Caroli Magni Romanorum patricius erat, et Ecclesiam Romanam illa turbulentissima de investituris orta est seditio. In qua vir ille in tantum armis strenuus, consilio providus, et Ecclesiæ Romanæ fidelis exstitit, ut ei cum cæteris munitionibus, quæ Romæ sunt, illam quoque, quæ illius urbis videtur obtinere similitudinem, turrin dico Crescentii, quæ a parte Galliarum in parte Tiberini pontis sita est, papa committeret, et eum præ cæteris familiarem haberet. Hac occasione mirabiliter excrescens, quotidie sui melior efficiebatur, et divitiis, possessionibus, honoribus augmentabatur. » Hæc præmittenda fuerunt, quoniam ex Petri genere, Judaismo, potentia, turre Crescentii (arcem Sancti Angeli appellant) qua Anacletus se tutabatur, pendet rei gestæ notitia. Pergit chronographus Mauriniacensis: « Inter cæteram sobolem, cujus plurima multitudine sexus ustriusque a quibusdam Antichristus gloriabatur, genuit hunc Petrum, de quo sermo nunc est: qui litteris traditus, a quibusdam Antichristi præambulus appellabatur. » Hoc conviciam ex consequentibus seu ex eventu ei impositum existimem. « Iste studii gratia Gallias atque Parisius adiit: et cum repatriaret, apud Cluniacum, ditissimum atque sanctissimum cœnobium monachilem habitum induit. Aliquantisper inibi regularibus institutionibus imbutus, a papa Paschali II patris admonitione retrahitur ad curiam; et cardinalis effectus tempore Callisti papæ, cum eodem Gregorio, qui postea Innocentius II, missus ad Gallias, Carnoti, Belvacique concilia celebravit. » Nulla hic mentio de titulo diaconi cardinalis, quem titulum Petro Leonis a Paschale concessum fuisse Onuphrius tradit: qua in re potior est auctoritas chronographi Mauriniacensis, ejus temporis æqualis.

XXXIX. Gregorius diaconus cardinalis tit. Sancti Angeli ab Urbano II creatus dicitur; ac deinde legatus a Callisto II in Galliam missus cum Petro Leonis, anno 1124, Sagium Neustriæ civitatem cum eo accessit,

(32) *Vitæ* libro II, n. 52.

(33) *Ibid.*, n. 37 sqq.

(34) *Ibid.*, libro III, n. 30.